

IBSEN

-jarraipena-

I.- A S K A T A S U N A

Ibsen'en notiañak ori, Rousseau'ren urratsak jarraituz, bakarzale porrokatuak dira. Bakoitzak bere bizia ta kitto. Gizon ta emakume arri-garri oek bizitza dagiten mundu arro, ikaragarri ontan ez da senarrik, ez emazterik, ez aitarik, ez amarik; lagunik ere ez. Bakoitza "bera" da ta oni eusteko ez da legerik, ez serterrorik. Lur arrunt, aundi ontatik iges, itsas biotzean tinkatu diran ugarte bakar antzo.

Begira Nora bati. Begira Oswaldo margolariaren ama denaren Elena'ri. Nora'k, panpoxa berez, noiztenka ama xartmangarri, xoragarri baten biotza dager. Semetxoari maitekiro loixinka, ttattika; oekin jolasean, maipean lau ankan,ots,umeekin ume. Lilluragarri benetan! Ta? Odei bat, obeki esan, lainotsu bat sortuko da bere sukaldeko zeru urdinean, arnas biguin batez suntzi leikena. Ala ere au sobera da, senar da seme utzirik etxetik ospa egiteko. Betirako joan da eta ez du malako purpul bat ere ixuri. Askatasunari ereserki abeslari doa urrun... Ez au "berak" besteekin zer ikusirik. Bakoitzak "bere" bizitza bizi bear du!

Ta, Elena? Onek ere ba-ditu bein edo bein ama on baten errai xamurrak. Baiña, begira dezaiogun. Ez, ez da ama baten maitasuna berea. Ama-semeak odolak ez baiña edeia berdiñak, kidekoak lozzen ditu. Maixu ta ikasle dirudite, nai baduzu Grimstad'ko botikazalearen bi ikasle, besterik ez...

Entzun zeri dion beñola Ibsen'ek berak:
"Dana, dana mostu leike, dana eskeini leike gizonaren biotz-aldarean. Oro esan dut, baiña ez; ba-da gauza bat beti bizi, garbi, gure-gure gorde bear duguna: N!a, barne mundua, kaskaezurpean datzan izkutu ixil ori". Bere notiñek ondo ikasia dute ikasgai au. Jakin da egin.

"Erriaren arerioa"-tik artua dago onoko gertakizun au. Stockmann jakintsua, egillearen irudi bera, enparantzako erri xeari solas egin naiean asi da. Baizera, laister dira bere gaiñean. Pasada bero bat gizagajoari igortzi ondoren, bakar-bakarrik utzi dute. Jartzera etxera bidean; leioetako kristalak oro txetu dizkiote. Ez da konturatzen galtzak ere gaizki xamar erten dirala eraso alditik. Bere ideiaz mozkor doala, oztopo dagi bere emazte Kataliñekin:

Kat.- Ai ene, au gizonaren plantta! Ez dira ba otsoak zu botatzen zaituztenak...

Stoc.- Katalin maite, burutik al zaude? Ni bota? Oraintxe naiz erri guziko gizon aaltsuena ta...

Kat.- Zu?

Stoc.- Ni, bai ni; ta mundu guztian ni bezelakorik ez dala esango nuke...(Ixillago) Txit... ixoo... oraindaiño izkutu bat da. Asmaketa aundi baten jabe naiz...

Kat.- Beste bat?

Stoc.- Bai, bai, oso baiezkoa, positibua. Begirra: "Munduko gizon aaltsuena bakarrena arkitzen dana da".

Regina andereiñoagan ere irmo dakusgu askatasun onen kopezziño ausarta. Bere aitatzat pasatzen dan gizon lizun, sabelpexuri batek arazo dirugarri bat jartzen dio; dirugarri, baiña zikin, oso zikin. Alukeri ontatik ez du eskierki Jainkoaganako maitasun garbiak atzeratzen. "Aitarren" uztar biguiña astintzeko prest dago bere askatasunaren alde. "Neu, dasaio zirikatzailleri, neu bakar-bakarrik konponduko naiz nere gogora. Aita bazera, ez dit batere axolik" (Gau-irudiak", Lenengo Egit., len.ager.).

Oswaldo, berakin maitakeri narratsetan

naasturik ibilli dana, bere (Reginarena) anai da-
la jakin duenan, ez du lizunkeriaganako aierrak
etxetik aldeeginarazten. Ez, barnean gaztetasun
biziak pir-pir dirakio, ta Oswaldo berriz alboka
dabil, arpegi maxal, oso aul, iltzer antzo...

Gogorak dira benetan Ibsen'en notifiak
oro. Gorostiaren biguñaren ordezkari-
ren gordiña, gordiña ta gogorra. Makurgaitzak or-
ratio. Beti zut. Makurtzera bultzatzen badituzu,
beti, beti ezurraren kraskatako legorra. Makurtze-
ko eze egon bear...

Orain, askatasunaren urren, kemena eman
bear dut. Bi gaiak oso gertukoak dira. Askatasuna
lortuko bada kemena bear. Emen ere oso mutilla
dugu Ibsen.

II.- K E M E N A

Batzuk egillea, bere presunen gorputz-ani-
mako kemen da indarra ikusiaz, atleta bat zala
uste dute: makala bezain tantai, goi aldeko artza
zurien atzaparreakin. Ba, okerrean daude. Be.e gi-
zabetea aski kaxkar, eskasa zen, borobil xamarra
izan arre.

Bere lan guztia gaimenari, norberagan
usteari ereserki sutsu dira. Munduan gezurra ta
aizunkeria errege, ta alperriko zotin da begarrik
ixurtzeke, danakin autsiaz, egi-billaketa porro-
katuan jo ta ke diardu. Politika saian erria xu-
rikatuz zopa ederrenak jaten ari zirane zigorra-
da beroa erantsi zien. Era berean iguingarri zi-
tzaizkion ez baiaren burutakoan biguinki etzanik,
bizitzako gora-beerak ain gibel aundiz zekuskiten
ainbat eta ainbat idazle ta filofilari laterdar.

; Onen notifiak beti egi-miñak bultzatzen
ditu. Nai baduzu gezur-jainkoak apurtzean aldare
santua oinpetuko dute, baiña bildurrak jota beso
lotu? Ez orixe. Brand mendiruntz itxuturik doanean
ezifiekoa, txakur ametsa darama buruan... eskierki
eriotza. Bela erraiñuaren atzetik dabillala bide-
nabar egiten zaion emakume gaixo, eroak jotakoaren
antzo... Alare txalotzeko gogoia ematen du or go-
runtz, jélatan irrixtaka, arnasestuka, aotik odo-
la dariola, bere egitekoa betetzearren doala iku-
siaz. Artzala da (protestantea noski) ta azkeneko-

tan dagoan andre gaixo baten ordu larria gozatu bear du. Ero ez balitz, santu litzake...

Ibsen!en gizonek erromantiku-eriak joak arren- zainetan Normanditar itxas lapurren odol otza daramate. Sufrimentuan ondo eziak dira. Ez bere denporako olerkarien emakume-zotin da zinkurinetan... Entzun bere drama "Bakaldun naiak"-ean Erregeak eta Olerkariak ari duten alkar izketa:

Er.- ... Dasaidazu, Skalda, ainbeste arrotz erri ikusi dituzun orrek, ia bestearen semeak maite dituan amarik ikusi duzun.

Ol.- Ori semerik ez dutenei ez beste etzaie gertatzen, Errege.

Er.- Oieri bakarrik?

Ol.- Baitipait antzu diranei.

Er.- ... Orduan, oek biotz-biotzez maite dituzte bestearenak?

Ol.- Bai, sarritan.

Er.- Ta... Ez al da egi? Gertatu oi da: antzu baktek, berak ez dituala izanda, bekaizkeriz bestearenak erail dituala...

Ol.- Bai, noiztenka. Baiña ori ez da zuhurki jokatzeara...

Er.- Zuhurki?

Ol.- Zuhurki, bai, zuhurki. Ez, ori ez da zuhurki jokatzeara. Il dituzten semeen gurasoei sufrimentuaren eskar edo doala eskeintzen baidie.

Er.- Baiña, sufrimentua esker dala al deritzaizu?

Ol.- Bai, jaña.

Er.- Islandiar bi gizon dakuskit zugar. Lagunen artean jai alai bat gozatzen ari zeranean, es-talki bat zabaltzen duzu zure gogai, oldozmenen gainean. Gero, adiskide batekin-edo bakardadean zaudenean, oso berezi, "raro" agertzen zera... zer dala-ta?

Ol.- Jauna, ibaiean igeri egin nai duzunean, jantziak aldatzean eleizara dijoaztenen bide ondean egiten al duzu egitekoa? Izkutuan, ezta?

Er.- Jakina, gizon.

Ol.- Ederki... Ba, nik ere ba-dut barne-lotsa, animako gorria, NIK BAKARRIK dakidana. Ona zergatik ez naizen danen aurrean erantzten.

.....

Er.- Nolaz iritxi zera olerkarira? Nork erakutsi

- dizu olerki-erti ori?
- Ol.- Olerkia ez da ikasten den gauza, jauna.
- Er.- Olerkia ez dala ikasten? Ba, nola egin duzu orduan? Zein zaitut, olerkari?
- Ol.- Ni nauzu. Miñaren doaiaz jantziatz egin naitzen auxe... Ai miñaren doaia!
- Er.- Bearrezkoa da orduan olerkariarentzat miñaren doai ori?
- Ol.- Bai, neretzat beinipein bear-bearrezkoa izan zen".

Oldozmen sakonez gitsuturiko zoraldiak, ideia batetik bestera ziplo doaztenak: au duzu Ibsen'en alkar-izketaren tankera berezia. Bere notiñak gaberdian ametsetan jeikiak dirudite. Ez duzu onelako zerbait ikusi goiko errenkada oietan?

III.- M A I T A S U N A

Ta zer esan bere maitasun-teoriatzaz? Maitasuna... Frantzia'ko erromantikueta aulkeri griñatsu, maitakeri zanak, bere antzerkian bere aldiko indar ta sua du. Onatx egillearen alde onenetako bat.

Alfredo de Musset, burrukarako odolge, ume loixintzale, ergel, amazorroaren antzo kikiltzen danean; emakume ederren esku lizun, txurietan burua murgil ames txoro dagianean, altxatzen da Ibsen lokarri guztiak etenaz, bere bi ukabil bortitzekin, su ta gar dariola, lurra ta zerua austu bearrean... Olerkiak, gizon eginkorra bera-gan itto bearrean, bere egitea goratzen da bizkortzen dituan ego ta akuillu eman dizkio.

Maitasunaren gai ernegarri onek zirikal-di gogorrik eman dio. Bere iritzia? Onatx itz bitan: egian sendotu gabeko maitasuna, irrixta-kor, aldakor da. Ta lotu ondoren gezurra azaltzen bada, lokarri ori ez da bidezkoa, lenbaitlen eten egin bear da. Eginbearra, tradizioa, gizartea? Utikan!!! Gai ontan ez dago Ibsen'entzat ez giza-tiar, ez jainkotiar legerik. Autsi egin bear da nai ala ez.

"Maitasun-antzerkian" damaigu bizi-bizi gai suspergarri onen aragi gorri-gorria. Maitasun erne berria ilusio, ames da. Maitariak lenengo

ordu gozoetan bizitzaren errealtateaz azturik, lillura munduan bizi dira. Baiña lora pinpirin au belaxe belaskatzen da ta pirtxiltzen. Ba-datoz eguneroko ardurak, aginbearrak. Orain kontuak. Asierako olerki ura ospintzen asi da. Bakan, oso bakan dira bizitzaren aldapa-ezurrean alkarri-eu-tsiaz, ilusio ura galdutzeke, egun zoragarri artan arkitu zuren aberastasun, maitasun-pitxi eder ura garbi, xoil gordetzen dutenak. Geientsuenak(?) ez dute maitasun aren oroimenik ere; alare etxe bakarrean bizi dira, maiean ondoan exeritzen dira, lotarakoan biek maindira berdiñak dituzte. Mundua- ren ustez, oso zoriontsu: "a ze bikotea... Bata bestearentzat egiñak dirala dirudi". Ori da: "di- rudi"... Galde bestela berai. Uztarri gogor; la- tzari derriorez lotuak daudela esango duzute. Bien artean egin duten uztarria alegia...

Falk'ek -ideia berri oen zabaltzailleak- maitasunaren kilia nabari du berriro. Maitale guztien bidea jarraitzekotan dago: ezkondu. Baiña, ez, Svanhilda'k, bere gaztaroko ta oraingo loreak ez du olakorik nai:

Falk.- Svandilda, etzaitetz ain gogor izan... Nai- ko denbora iraun dut biotza ixillean. Lotu gaitezen!

Svan.- Baiña, ze, zerorren aurka asi al zera? Edota lengo ideiak lurrera bota dituzu? Ez nuen uste ain arin zifanik...

Falk.- Arin... Ez, ez, maitasunaren auleria... Zugatik da!

Svan.- Nigatik... Barkaidazu, baiña aldendu gai- tezen betirako. Urrundik, urrundik amestuko dugu alkar... Maitasuna oiturakin, alkartasu- nean, errealtade-bizian, zikindu, otzikatu egiten da. Ez al dugu ba, egin maite nai ba- dugu, biotzak urrun bizi bear? Gazte denboran, maitasuna gorri-gorri genduenean, alderatu ez giñalako, begiratu nora iritxi geran. Ez, ez gera alkartuko. Utz nazazu pakean. Beti, beti alkar maiteko dugu, oso alkar, baiña urrundik, oso urrun... dik... Agur!

.....

Griña, ole, naikeria duzu Moises berri

onen Oletan darakurgun legea. Eginbearrak grifa noizbein garaitzen duela gertatu ote? Ba! Grifa ia baita ta eginbearraren katamaloak heste gauza aunitz gordetzen...

"Itxasoko Andereinoak", Frimann datorkio-
nean, ez du bere senarra den Wangel utziko. Alper-
-alperrik gogoratuko dizkio onek misterio izkutuan
gazte denboran egiñiko alkarren arteko maitasun-a-
ginduak, itxasora bota zituzten eraztun alien bero-
a... Alper-alperrik! Onain Wangel'ena da ta ezin
xoratu zuanarekin joan. Zerk damaion indar ori?
Apika egin bearrak, Wangel'engako maitasun zin-
tzoak, alabeenganakoak? Ez eta ez. Frimann'ek be-
re gorbata xurian pitxi urdin bat ezarriarik dara-
makian gizon arrotz arek ia sorginkeri guztia gal-
du du beretzat. Gaiñera bildur ematen dio ta atxe-
ko sutondoa ain da goxoa...

Bere antzerkian ez dugu lagun arrastorik.
Nolabada egilleak berak etzuen bat bakarrik izan
da? Bassanio ta Andoni Shakeaspeare'an, David eta
Jonatas Biblian, Niso ta Eurialo Eneidan, beti
zâizkigu iru bikote illezkor. Alderantziz, Ibsen'
ek etzuan sekula miazkatu ere laguntasunaren ezti
gozorik. Bere arrokeriari, barne legorrari; bizitz
sustraiei etzitzaien alakorik zillegi. Björnson'
berari, bere lagun izateko eskubide aundienakoa
izan arren, onela ari zaio: -"Eskutitz bat egiten
jartzean, besterik gabe, ezurrikara sartzen dit"...

Apika, Björnson'en ondoren, Jorge Brandes'
ek aña bere laguntza ta konfiantza merezi zuenik
etzan izango, ta begira zer dasaion: "Almen guz-
tiaz bere bizi-bideari lotu zaion gizon batentzat
lagunez inguratzea geiegi deritzait, lujo aundi-
txoa. Lagun izatearen naskagarriena ez da alien
alde eginbearra, aiengatik egin ez bear dana bai-
zik... Ni ere ortik igaroa naiz urteak zear(!?)
arik eta nere personalitatea lortu dedam arte".

Nik ez dut "Rosmerholm"-en azkena baiña
gertakari tamalgarrigorik ikusi. Rosmer da Rebeka
pake-pakean bizi dira alkartasunik beroenean. E-
txuraz bikote zoriontsua. Baiña orra or zaldi zu-
riak gabaren beltzean... Joana bien artean zutitu
da berriro. Zaldi zuriek gertaturiko zerbeit illun
gogoratu berriro, aaztuta zeudenean... Rebeka'k

agian biotza geiegi zabalduz, izkututxo bat agertu dio: bere jomuga lortzearren erabilli zituen gezur, amarru, sabel-zurikeri guziak, danak argi ta garbi. Geiegi, geiegi esan. Egi billuzi, gordiñegi onek pake betea urratu du. Rosmer'ek ia ez du bere emazteagan siñismenik; maitasunaren beroa erabat otzikatu zaio. "Nik ez dut zugan siñismenik, esango dio. Zuk ez didazu siñisten... Beraz, gure biziera erokeria da". Ta alkarri bezoz loturik, ibai gaindiko zubira doaz gaingoitik zurrunbilloratzekotan. Alaxe egin ere!

Pesimismu garratza da bere antzerki-landan oro pozoitzen duen belar gaizto, itzalkorra. Drama askoen azkenei, orain ikusi dugunari bezela, anima nekatu, aunatuaren kutsu beltz, trixtagarria darie. Xede zail bat lortu naiean bizitz oso alperrik erre duanaren porrota penagarria. ZOriona bearraren kea, utsa...

IV.- I Z K U T U A

Berarekingo ain esker gabe izan zan aberria bizi-bizi mamitu du Ibsen'ek bere lan guztian. Noruega'ko lurraldeak, illun, uzkur, goibel; erpin zuriak ipar argidiriz xoratil, dana dakusgu bere amets-irudi bildurgarrietan.

Arrizko gizandi dira mendi oiek, bertakoek dioten bezela. Erraldoi, gizandi dira dramalari aundiaren irudi notiñak ere; lur laifotsukoak, gaberdiko eguzkitan bustiak, Itali ta Greziko lurralde epel da loretsuen miña barne-barnean izkut daramaten gizandiak alegia. Euren itzen baddute alako otzikara izkutu bat, biotzaren dardar bailiran...

Bere antzerkiaren edertasuna urrunaren edertasuna da. Entzun zer dasan berak sorturiko emakume nabarmen aietako batek: "Edertasuna... gauza xoragarri bat urrun, oso urrun..."

Zeifiek eman digu Ibsen'ek baiño obekiago izkutuaren, ez-ezagunaren olerki arrigarri ori? Ia geienetan eginkizuna itxas ertzean dugu. Sarrimintzaideek solas ez baiña oi, aldarri egin bear dute itxas olatuen orrua dala-ta. Ba-dira ikaragarritzko ixillak, aize garraxiak, ittotzen

ari diranen aiene eta zinkuriñez naastuan. Ba-dira ixilgune gozoak, urrutira arraunka dijoaztenen mariñel kanta ernegarri, trixteez urratuak.

Izkutua, mixterioa maite du Ellidá'k, "Itxas andereiñoak" ere. Len ikusia dugu. Frimann izan zanetik urte asko ta asko igaro dira. Alare bere irudimen gaixoak bere bizitzako zeruan zapelaitz antzo igaro zen itxas-gizonaren irudia dakarkio. Berak daitor: "Urteak dira ta oraindik xoraturik nakar... Zorabio au itxasoaren antzo da: marmario goxoz beraganatzen nau gero orru beltzez ikaratzeko".

A Z K E N - S O L A S

"Solnes etxagillea"-n eman digu bere azken porroka. Solnes'en zorigaiztoa bere-berea da. Eleizak jasotzearekin erria uztarpetu besterik ez duela egiten uste du ta etxe jasotzeari eman dio. Naiz eleizak, naiz bizikekuak jaso, erria beti zoritxarrean datza. Itxaropen-ordu argi baten gaztediari bere ametsen betekizuna agindu zionak, etsi du azkenik. Solnes'ek ez du ia beragan itxaropenik. Goiz alai batean Hilda, Gaztedi guztiaren izenean bialduriko neskatx gazte, panpoxa, ixil-ixillik lantegira sartuko zaio. Solnes goibel, burua makur dago. Hildaren itz goxo, sutsuak berpiztu dio animako argizagi itzalia. Asi da berriz lanean len baiño adoretuago. Hilda^a rentzat, Gaztediarentzat, dorre arro, luze, burgoi bat jaso du, maitasun kabi. Hilda'k beragan siñistuko badu, gaillurreraiño igoa ikusi nai duala dasaio. Solnes bildur da zorabioak joko dunentz, baiña ggite onekin gaztediari emanen dion sorio-^anean ametsetan gora ta gora doa... Ja gaillurra jo du, garaille dala dirudi... baiña, ez, zorabioa, ainbeste bildur dion zorabioa... Zarata, garraxi ikaragarriak, danbatakoa ta... luranean datza, arri gogorrean sabela agirian, tertus alegia. Hilda'k, ezpailhetan ironi garratza duela, auxe dio parrez: "Erpiña jo du ta aldean solñu otsa dantzut..."

Ibsen apostolua, bidalia, Solnes'ekin il zan bein betirako. Ibsen oler^aKaria Hilda'kin goietan

abeslari... Urteak joan, urteak etorri, bere kalpar urdin, naasi ura Bibliako patriarka baten antzekoa bihurtzen ari zaio. Burruka ta guda-oiua besterik etzuten ezpain aiek, "Andersen'en ipuitxoak dariola dagoan aitonarenak bezin ezti, gozo dira.

Ibsen'ek ba-zuen ames guri bat: Egiaz, "bere egiaz", bizitzaren gezurrean argige, aztaunka zebiltzan gizagajo guztiak mundu dizdiratsu, zoriontsu batean sartu nai erregarria. Bere itzak izeak jan zituan. Gizonak bapo bizi ziran Sator-zuloetan; ez, etzuten argi egarririk. Ta ixilllean bere porrota derrior ausnartuz, eriotzaren zai dago... Etorri ere, etorriko zaio 1906'an. Eskandinavia'k olerkari onena galdu du. Munduak, berriz, antzerkigille baliotsu, jatorrenetakoa.

Olaberria'tar Ildefontxo, ofm.
-Erri-Berri'koa-

